Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD-2442

[Total No. of Pages : 4

[6453]-511
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL - 501MJ : Western Political Thought
(2023 Pattern) (NEP) (Semester - I)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following: **[15]**

a) Explain Plato's concept of Ideal state.

b) Explain Karl Mark's Historical Materialism.

Q2) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Analyze Thomas Hobbes's views on Human Nature.

b) Explain John Stuart Mill's views on Liberty.

Q3) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Explain Plato's concept of Justice.

b) Discuss John Stuart Mill's Representative government.

Q4) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Explain Karl Mark's views on the state.

b) Analyze Thomas Hobbes's social contract Theory.

P.T.O.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

a) Plato's education system

b) Hobbes's Natural Right.

c) Mill's utilitarianism.

d) Mark's Class Theory.

Total No. of Questions : 5]

PD-2442

[6453]-511
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL - 501MJ : Western Political Thought
(2023 Pattern) (NEP) (Semester - I)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] *[एकूण गुण : 70*

सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) प्लेटोची आदर्श राज्य संकल्पना स्पष्ट करा?

ब) कार्ल मार्क्स यांचा ऐतिहासिक भौतिकवाद स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) थॉमस हॉब्जयांचे मानवि स्वभाव विषयक विचार स्पष्ट करा.

ब) जॉन स्टुअर्ट मिल यांचे स्वतंत्र्य विषयक विचार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) प्लेटोची न्याय संकल्पना स्पष्ट करा.

ब) जॉन स्टुअर्ट मिल यांच्या प्रतिनिधिक शासनाची चर्चा करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) कार्ल मार्क्स यांचे राज्य विषयक विचार स्पष्ट करा.

ब) थॉमस हॉब्ज यांचे सामाजिक कराराचे विश्लेषण करा?

प्रश्न *5)* खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. **[10]**

अ) प्लेटोची शिक्षण व्यवस्था

ब) हॉब्जचा नैसर्गिक हक्क

क) मिलचा उपयोगीतावाद

ड) मार्क्सचा वर्ग सिद्धांत

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2443

[Total No. of Pages : 2

[6453]-512

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL 502MJ : Administrative Theory

(2023 Credit Pattern) (Semester - I)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any one of the following questions (300 words). **[15]**

a) Write an essay on Good governance.

b) Explain the challenges posed by liberalization to public administration.

Q2) Answer any one of the following questions (300 words). **[15]**

a) Critically evaluate bureaucratic approach of public administration.

b) Explain the decision making approach of public administration.

Q3) Answer any one of the following questions (300 words). **[15]**

a) Discuss how system theory is used to the study of public administration.

b) Write an essay on new public management.

Q4) Answer any one of the following questions (300 words). **[15]**

a) Explain ecological approach of public administration.

b) Explain how corruption is effecting functioning of public administration.

Q5) Write short notes on any two of the following questions. **[10]**

a) Development administration

b) Lokpal

c) Historical Approach

d) Public choice approach

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2443

[6453]-512

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL 502MJ : Administrative Theory

(2023 Credit Pattern) (Semester - I)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) सुशासनावर निबंध लिहा.

ब) उदारीकरणाने लोकप्रशासनापुढे निर्माण केलेली आव्हाने स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) लोकप्रशासनाच्या अभ्यासाच्या नोकरशाही दृष्टिकोनाचा चिकित्सक आढावा घ्या.

ब) निर्णय–निर्धारण दृष्टिकोन स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) लोकप्रशासनाच्या अभ्यासासाठी वापरल्या जाणाऱ्या व्यवस्था सिध्दांताची चर्चा करा.

ब) नवीन सार्वजनिक व्यवस्थापनावर निबंध लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) लोकप्रशासनाचा पर्यावरणात्मक दृष्टिकोन स्पष्ट करा.

ब) भ्रष्टाचाराचा लोकप्रशासनाच्या कार्यपध्दतीवर कसा परिणाम होतो ते स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) विकास प्रशासन

ब) लोकपाल

क) ऐतिहासिक दृष्टिकोन

ड) लोकपसंती दृष्टिकोन

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2444

[Total No. of Pages : 2

[6453]-513

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL-503-MJ : Theories and Issues in International Politics

(2023 Pattern) (Semester - I)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) *All questions are compulsory.*
2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Evaluate the Neo-Marxist view of international politics.

b) Evaluate the liberal view of international politics.

Q2) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Critically examine the Hartland theory of geopolitics.

b) Examine Alfred Mahan's theory of sea power.

Q3) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Explain the contemporary relevance of the non-alignment movement.

b) State the reasons for the rise of American hegemony in international politics.

Q4) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Discuss the problem of gender discrimination in international politics.

b) Discuss terrorism as a problem in international politics.

Q5) Attempt any Two short note from the following questions : **[10]**

a) Neo-liberalism

b) Nature of geopolitics

c) Meaning of Cold War

d) National Human Rights Commission of India

☯☯☯☯

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2444

[6453]-513
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-503-MJ : Theories and Issues in International Politics
(2023 Pattern) (Semester - I)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) आंतरराष्ट्रीय राजकारणाच्या नव-मार्क्सवादी दृष्टिकोनाचे मूल्यमापन करा.

ब) आंतरराष्ट्रीय राजकारणाच्या उदारमतवादी दृष्टिकोनाचे मूल्यमापन करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भू-राज्यशास्त्राच्या मर्मभूमी (हार्टलँड) सिद्धांताचे टीकात्मक परीक्षण करा.

ब) अल्फ्रेड महानच्या समुद्री सत्तेच्या सिद्धांताचे परीक्षण करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) अलिप्तता चळवळीची सद्यकालीन उपयुक्तता स्पष्ट करा.

ब) आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील अमेरिकेच्या धुरीनत्वाच्या उदयाची कारणे सांगा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील लिंगभेदाच्या समस्येची चर्चा करा.

ब) आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील समस्या म्हणून दहशतवादाची चर्चा करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) नव-उदारमतवाद

ब) भूराज्यशास्त्राचे स्वरूप

क) शीतयुद्धाचा अर्थ

ड) भारतीय राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2445

[Total No. of Pages : 2

[6453]-514
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-510-MJ : Modern Political Ideologies
(2023 Pattern) (CBCS) (Semester - I)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) : **[15]**

a) Write the basic principles of multiculturalism ideology in detail.

b) Explain the salient features of fascism.

Q2) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) : **[15]**

a) Explain the basic principles of feminist ideology.

b) Discuss on the modern liberalism.

Q3) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) : **[15]**

a) Explain the types of liberalism.

b) Explain the stages of development of multiculturalism.

Q4) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) : **[15]**

a) Evaluate the ideology of fascism.

b) Write the waves of development of feminist ideology.

Q5) Attempt any two of the following questions : **[10]**

a) Nature of multiculturalism

b) Neo-fascism

c) Marxist feminism

d) Classical liberalism

✤✤✤✤

Total No. of Questions : 5]

PD2445

[6453]-514

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL-510-MJ : Modern Political Ideologies

(2023 Pattern) (CBCS) (Semester - I)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) बहुसांस्कृतिकतावाद विचारधारेचे मूलतत्वे सविस्तर लिहा.

ब) फॅसीझमचे ठळक वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) स्त्रीवादी विचारप्रणालीची मूलतत्त्वे स्पष्ट करा.

ब) आधुनिक उदारमतवादावर चर्चा करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) उदारमतवादाचे प्रकार स्पष्ट करा.

ब) बहुसांस्कृतिकतावादाच्या विकासाचे टप्पे स्पष्ट करा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) फॅसीझम विचारप्रणालीचे मूल्यमापन करा.

ब) स्त्रीवादी विचारप्रणालीच्या विकासाचे टप्पे लिहा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) बहुसांस्कृतिकतावादाचे स्वरूप

ब) नव-फॅसिस्टवाद

क) मार्क्सवादी स्त्रीवाद

ड) अभिजात उदारमतवाद

✤✤✤✤

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2446

[Total No. of Pages : 2

[6453]-515
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-511-MJ : Political Process in Maharashtra
(2023 Pattern) (Semester - I) (Optional)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) *All questions are compulsory.*
2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Answer any one of the following question (in-300 words) : **[15]**

a) Write the contribution of the Sanyukt Maharashtra Movement in the state formation before 1955.

b) Explain the politics of the OBC community in Maharashtra.

Q2) Answer any one of the following question (in-300 words) : **[15]**

a) Explain the reasons for the growing influence of the Maratha caste group in the politics of Maharashtra.

b) Explain the review of the 1999 state assembly elections.

Q3) Answer any one of the following question (in-300 words) : **[15]**

a) Write the political journey of the Congress party after the formation of Maharashtra state.

b) Write a review of the 1995 assembly elections.

Q4) Answer any one of the following question (in-300 words) : **[15]**

a) Write in detail the problems in the agricultural sector of Maharashtra.

b) Write in detail the measures to be taken regarding the increasing urbanization in Maharashtra.

Q5) Write short notes (any Two) : **[10]**

a) Scheduled Caste Politics

b) Sanyukt Maharashtra Committee

c) Reasons for regional imbalance

d) Maratha reservation

✤✤✤✤

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2446

[6453]-515

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL-511-MJ : Political Process in Maharashtra

(2023 Pattern) (Semester - I) (Optional)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) 1955 पुर्वी राज्य निर्मितीमध्ये संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीचे योगदान लिहा.

ब) महाराष्ट्रातील ओबीसी समाजाचे राजकारण स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महाराष्ट्राच्या राजकारणात मराठा जात समूहाचा वाढत्या प्रभावाचे कारणे सांगा.

ब) 1999 च्या राज्य विधानसभेच्या निवडणुकीचा आढावा स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महाराष्ट्र राज्य निर्मितीनंतर काँग्रेस पक्षाची राजकीय वाटचाल लिहा.

ब) 1995 च्या विधानसभा निवडणुकीचा आढावा लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महाराष्ट्रातील कृषी क्षेत्रातील समस्या सविस्तर लिहा.

ब) महाराष्ट्रातील वाढत्या शहरीकरणाबाबत उपाययोजना सविस्तर लिहा.

प्र.5) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) **[10]**

अ) अनुसूचित जातीचे राजकारण

ब) संयुक्त महाराष्ट्र समिती

क) प्रादेशिक असमतोलाची कारणे

ड) मराठा आरक्षण

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2447

[Total No. of Pages : 2

[6453]-516
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL- 512-MJ : Political Institutions in India
(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - I)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the powers and functions of legislature.

b) Explain the salient features of Indian Federalism.

Q2) Answer any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the concept of strong centric framework in detail.

b) Explain the powers of the president in detail.

Q3) Answer any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the importance of judicial review.

b) Explain the relationship between the legislature and executive.

Q4) Answer any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain in detail the concept of Multilevel federalism.

b) Explain the theory of 'Basic Structure Doctrine' of Judiciary.

Q5) Write any two notes of the following : **[10]**

a) Role of Governor.

b) Judicial activism.

c) Supreme Court.

d) Prime Minister.

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2447

[6453]-516
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL- 512-MJ : Political Institutions in India
(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - I)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) कायदेमंडळाचे अधिकार आणि कार्ये स्पष्ट करा.

ब) भारतीय संघराज्याची प्रमुख वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) 'प्रबळ केंद्र संरचना' ही संकल्पना सविस्तरपणे स्पष्ट करा.

ब) राष्ट्रपतीचे अधिकार सविस्तरपणे स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) न्यायालयीन पुनरावलोकनाचे महत्त्व विशद करा.

ब) कायदेमंडळ व कार्यकारी मंडळ यांचा संबंध स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) बहुस्तरीय संघराज्याची संकल्पना सविस्तरपणे स्पष्ट करा.

ब) न्यायपालीकेचा 'मूलभूत रचना सिद्धांत' स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) राज्यपालाची भूमिका

ब) न्यायालयीन सक्रियता

क) सर्वोच्च न्यायालय

ड) पंतप्रधान

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2448

[Total No. of Pages : 2

[6453]-517
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-513-MJ : Party System in India
(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - I) (4 Credit)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:
1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one question of the following (300 words) : **[15]**
a) Explain the main reasons for the one party dominance system in India Politics.
b) Discuss in detail the multi-party system that emerged in India during the post-independence period.

Q2) Attempt any one question of the following (300 words) : **[15]**
a) Explain the major challenges facing the Indian National Congress Party.
b) Write an essay on the inevitability of party alliances in Indian Politics.

Q3) Attempt any one question of the following (300 words) : **[15]**
a) Comment on the performance of the Bhartiya Janata Party after 2014.
b) Explain the growing importance of regional parties in Indian Politics.

Q4) Attempt any one question of the following (300 words) : **[15]**
a) Analyze the reasons for the split in the Shivsena in Maharashtra.
b) Explain the performance of the state level party Telugu Desam in the 18th Loksabha elections.

Q5) Attempt any two notes of the following questions : **[10]**
a) Ideology of the Indian National Congress Party
b) Bhartiya Jansangha
c) Importance of the Loksabha Election 2024
d) Dissolution of the Nationalist Congress Party in Maharashtra.

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2448

[6453]-517

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL-513-MJ : Party System in India

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - I) (4 Credit)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भारतीय राजकारणातील 'एक पक्ष प्रभुत्व' पद्धतीची प्रमुख कारणे विशद करा.

ब) स्वातंत्र्योत्तर काळात भारतात उदयास आलेल्या बहुपक्ष पद्धतीची सविस्तर चर्चा करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस पक्षा समोरिल प्रमुख आव्हाने स्पष्ट करा.

ब) भारतीय राजकारणात 'पक्षीय आघाड्यांची अपरिहार्यता' यावर निबंध लिहा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) 2014 नंतरच्या भारतीय जनता पक्षाच्या कामगिरीवर भाष्य करा.

ब) भारतीय राजकारणातील प्रादेशिक पक्षांचे वाढते महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महाराष्ट्रातील शिवसेना या प्रादेशिक पक्षातील फुटीची कारणमिमांसा करा.

ब) तेलगु देसम या राज्य पातळी वरील पक्षाची 18 व्या लोकसभेच्या निवडणूकीतील कामगिरी स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस पक्षाची विचारसरणी

ब) भारतीय जनसंघ

क) 2024 लोकसभा निवडणूकीचे महत्त्व

ड) महाराष्ट्रातील राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचे विघटन

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. : [ ]

PD2449

[Total No. of Pages : 2

[6453]-518

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL - 541-RM : Research Methodology

(2023 Pattern) (Semester - I)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any one of the following questions (300 words) : **[15]**

a) Explain the philosophical foundations of social sciences.

b) Explain the types of observation.

Q2) Answer any one of the following questions (300 words) : **[15]**

a) Explain the features of Research Reports.

b) Explain the ethical issues in the Social Science Research.

Q3) Answer any one of the following questions (300 words) : **[15]**

a) Explain the various stages of Research Design.

b) Explain the types of Hypothesis.

Q4) Answer any one of the following questions (300 words) : **[15]**

a) Explain the importance of Data Collection.

b) Explain the types of Interview.

Q5) Short Notes (any two) : **[10]**

a) Observation

b) Biblography

c) Plagiarism

d) Literature Review

e) Research Problem

ⓘⓘⓘⓘ

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2449

[6453]-518
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL - 541-RM : Research Methodology
(2023 Pattern) (Semester - I)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) सामाजिक शास्त्रांचा तात्विक पाया स्पष्ट करा.

ब) निरिक्षणाचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) संशोधन अहवालाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) सामाजिक शास्त्र संशोधनातील नैतिक समस्या स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) संशोधन आराखड्यातील विविध टप्पे स्पष्ट करा.

ब) गृहितकाचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) तथ्य संकलनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

ब) मुलाखतीचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्र.5) टिपा द्या. (कोणतेही दोन) **[10]**

अ) निरीक्षण

ब) संदर्भसूची

क) वाङ्मय चौर्य

ड) संशोधनपूर्व साहित्याचा आढावा

इ) संशोधन समस्या

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2450

[Total No. of Pages : 2

[6453]-519
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-551-MJ : Comparative Political Analysis
(2023 Pattern) (Semester - II)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Explain the meaning and importance of comparative politics.

b) Analyse the origin and development of non state political actors.

Q2) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Explain the meaning and characteristics of systematic approach.

b) Explain the meaning of pressure group and characteristics.

Q3) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Explain the nature of comparative politics.

b) Explain the role of pressure group in the political system.

Q4) Attempt any one of the following : **[15]**

a) Analyse the structural functional approach.

b) Discuss the nature and roles of social movement.

Q5) Write any two short notes : **[10]**

a) New comparative politics.

b) Historicalizams

c) Type of political parts

d) None political organization

☯☯☯☯

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2450

[6453]-519
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-551-MJ : Comparative Political Analysis
(2023 Pattern) (Semester - II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) तुलनात्मक राजकारणाचा अर्थ सांगून महत्त्व स्पष्ट करा.

ब) अराजकीय घटकांचा उदय आणि विकासाचे विश्लेषण करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) व्यवस्थावादी दृष्टीकोणाचा अर्थ सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) दबावगटाचा अर्थ सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) तुलनात्मक राज्यशास्त्राचे स्वरूप स्पष्ट करा.

ब) राजकीय व्यवस्थेत दबाव गटाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) संरचनात्मक-प्रकार्यात्मक दृष्टीकोणाचे विश्लेषण करा.

ब) सामाजिक चळवळींचे स्वरूप आणि भुमिकांची चर्चा करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) नव तुलनात्मक राजकारण

ब) ऐतिहासीकवाद

क) राजकीय पक्षांचे प्रकार

ड) अराजकीय संघटना

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. : [ ]

PD2451

[Total No. of Pages : 4

[6453]-520

M.A. - I

POLITICAL SCIENCE

POL 552 MJ : Public Policy

(2023 Pattern) (Semester - II)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any ONE of the following questions. (300 words) **[15]**

a) Write an essay on public policy explaining its meaning, evolution and nature.

b) Why global policy is necessary in the present time? Explain.

Q2) Answer any ONE of the following questions. (300 words) **[15]**

a) Write an essay on how policy network approach is used to study public policy.

b) Explain the process of policy making.

Q3) Answer any ONE of the following questions. (300 words) **[15]**

a) Explain how transnational actors influence the public policy.

b) Discuss the group approach to study public policy.

Q4) Answer any ONE of the following questions. (300 words) **[15]**

a) Explain how civil society influences the policy making process.

b) Discuss the role of executive in policy making.

Q5) Write short notes on any TWO of the following questions. **[10]**

a) Role of legislature in public policy

b) Sustainable development

c) Impact of bureaucracy on public policy

d) Need of Global Policy

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2451

[6453]-520

M.A. - I

POLITICAL SCIENCE

POL 552 MJ : Public Policy

(2023 Pattern) (Semester - II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरणाचा अर्थ सांगून त्याचा विकास, स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.

ब) वर्तमानात जागतिक धोरण का गरजेचे बनले आहे, ते स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरणाच्या अभ्यासासाठी धोरणात्मक जाळे दृष्टीकोनाचा कसा उपयोग केला जातो, यावर निबंध लिहा.

ब) सार्वजनिक धोरण निर्मितीची प्रक्रिया स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) आंतरराष्ट्रीय कर्ते सार्वजनिक धोरणनिर्मितीवर कसा प्रभाव टाकतात ते स्पष्ट करा.

ब) सार्वजनिक धोरणाच्या अभ्यासाचा समूह/गट दृष्टीकोन स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरणनिर्मितीची प्रक्रिया नागरी समाज कसा प्रभावित करतो, ते स्पष्ट करा.

ब) सार्वजनिक धोरणनिर्मितीतील कार्यकारी मंडळाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) सार्वजनिक धोरणातील कायदेमंडळाची भूमिका

ब) शाश्वत विकास

क) नोकरशाहीचा सार्वजनिक धोरणावरील प्रभाव

ड) जागतिक धोरणाची गरज

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2452

[Total No. of Pages : 4

[6453]-521

M.A. - I

POLITICAL SCIENCE

POL-553-MJ : India's Foreign Policy

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester-II)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Discuss the external factors that influence foreign policy.

b) Explain the influence of the Indian diaspora on foreign policy.

Q2) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Explain the role of the executive in determining foreign policy.

b) Do you agree with the statement that 'political parties play an important role in determining foreign policy'? Discuss.

Q3) Attempt any one of the following questions. (in 300 words) **[15]**

a) Write an essay on the major developments in India's foreign policy during the tenures of Prime Minister Indira Gandhi.

b) Evaluate India's foreign policy from 2014 to date.

Q4) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Review India's foreign policy as an emerging superpower.

b) What is soft power? Explain the components of soft power.

Q5) Attempt any Two short note from the following questions. **[10]**

a) India's foreign policy and socio-econonic dimensions

b) The role of bureaucracy in determining India's foreign policy

c) Changes in India's foreign policy after the process of globalization

d) National interest

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2452

[6453]-521

M.A. - I

POLITICAL SCIENCE

POL-553-MJ : India's Foreign Policy

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester-II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) परराष्ट्र धोरणावर प्रभाव टाकणाऱ्या बाह्य घटकांची चर्चा करा.

ब) परराष्ट्र धोरणावर भारतीय जनसमुहाचा (डायस्पोरा) पडणारा प्रभाव स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) परराष्ट्र धोरण ठरविण्यात कार्यकारी मंडळाची भूमिका स्पष्ट करा.

ब) 'परराष्ट्र धोरण ठरविण्यात राजकीय पक्ष महत्त्वाची भूमिका बजावतात' या विधानाशी आपण सहमत आहात काय? चर्चा करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांच्या कार्यकाळातील भारताच्या परराष्ट्र धोरणातील प्रमुख घडामोडींवर निबंध लिहा.

ब) 2014 ते आजपर्यंतच्या भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचे मूल्यमापन करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) उदयोन्मुख महासत्ता म्हणून भारताच्या परराष्ट्रीय धोरणाचा आढाव घ्या.

ब) मृदूसत्ता म्हणजे काय? मृदू सत्तेचे घटक स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) भारताचे परराष्ट्र धोरण आणि सामाजिक–आर्थिक आयाम

ब) भारताचे परराष्ट्र धोरण ठरविण्यात नोकरशाहीची भूमिका

क) जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेनंतर भारताच्या परराष्ट्र धोरणातील बदल

ड) राष्ट्रीय हित

ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2453

[Total No. of Pages : 2

[6453]-522
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-560-MJ : Human Rights
(2023 Pattern) (Semester - II)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the history of the evolution of human rights.

b) Discuss the fundamental principles on which the Universal Declaration of Human Rights is based.

Q2) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Discuss the violation of human rights of children and the remedies for it.

b) Explain the role of the United Nations in the implementation of human rights.

Q3) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the difference between universal human rights and relativistic human rights.

b) Explain the meaning and nature of political rights.

Q4) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the violation of human rights of migrant workers.

b) Explain the role of the National Human Rights Commission in the implementation of human rights in India.

Q5) Attempt any two of the following questions : **[10]**

a) Need for human rights

b) Civil rights

c) Rights of refugees

d) Human rights and the Supreme Court

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2453

[6453]-522

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL-560-MJ : Human Rights

(2023 Pattern) (Semester - II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) मानवी हक्काच्या उत्क्रांतीचा इतिहास स्पष्ट करा.

ब) मानवी हक्काच्या जागतिक जाहीरनामा कोणत्या मूलभूत तत्वावर आधारित आहे यावर चर्चा करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) बालकांच्या समूह मानवी हक्कांचे उल्लंघन आणि त्यावरील उपाय योजनांची चर्चा करा.

ब) मानवी हक्क अंमलबजावणीमध्ये संयुक्त राष्ट्र संघ यंत्रणांची भूमिका स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) सार्वत्रिक मानवी हक्क आणि सापेक्षतावादी मानवी हक्क यांच्यातील फरक स्पष्ट करा.

ब) राजकीय हक्काचा अर्थ आणि स्वरूप स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) स्थलांतरीत कामगारांच्या मानवी हक्कांची होणारी पायमल्ली स्पष्ट करा.

ब) भारतातील मानवी हक्क अंमलबजावणीत राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) मानवी हक्कांची आवश्यकता

ब) नागरी हक्क

क) निर्वासितांचे हक्क

ड) मानवी हक्क व सर्वोच्च न्यायालय

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2454

[Total No. of Pages : 2

[6453]-523
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-561-MJ : Social and Political Movements in India
(2023 Pattern) (CBCS) (Semester - II)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) *All questions are compulsory.*
2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the nature and scope of social movement.

b) Explain the objectives and development of the Bhudan movement.

Q2) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the development of the Dalit movement in the post-independence period.

b) Explain the emergence and objectives of the women's movement.

Q3) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the difference between new and old social movements.

b) Write an essay on the landless people's movement.

Q4) Attempt any one of the following question (in 300 words) : **[15]**

a) Explain the role of the Mandal Commission in the mobilization of the OBC communities.

b) Discuss the issue of women's reservation in the women's movement in detail.

Q5) Attempt any two of the following questions : **[10]**

a) Need for social movement

b) Naxalite movement

c) Minority movement

d) Issue of domestic violence against women

☯☯☯☯

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2454

[6453]-523
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL-561-MJ : Social and Political Movements in India
(2023 Pattern) (CBCS) (Semester - II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) सामाजिक चळवळीचे स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.

ब) भूदान चळवळीचे उद्दिष्टे आणि वाटचाल स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील दलित चळवळीची वाटचाल स्पष्ट करा.

ब) स्त्री चळवळीचा उदय आणि उद्दिष्टे सांगा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) नव्या आणि जुन्या सामाजिक चळवळीतील फरक सांगा.

ब) भूमिहीनांच्या चळवळीवर निबंध लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) ओबीसी समूहाच्या गतिशीलतेत असणारी मंडल आयोगाची भूमिका स्पष्ट करा.

ब) स्त्री चळवळीतील महिला आरक्षण प्रश्नावर सविस्तर चर्चा करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) सामाजिक चळवळीची आवश्यकता

ब) नक्षलवादी चळवळ

क) अल्पसंख्यांक चळवळ

ड) महिलावरील कौटुंबिक हिंसाचाराचा प्रश्न

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. : [ ]

PD-2455

[Total No. of Pages : 4

[6453]-524

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL - 562 - MJ : Political Thought of Dr. Babasaheb Ambedkar

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - II) (4 Credit)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) **Attempt any one question of the following (300 words) :** **[15]**

a) Write an essay on various aspects of Dr. Babasaheb Ambedkar's life and work.

b) Explain Dr. Babasaheb Ambedkar's views on Varna and Caste system in Indian society.

Q2) **Attempt any one question of the following (300 words) :** **[15]**

a) Explain the influence of Mahatma Goutam Buddha, Saint Kabir and Mahatma Phule on Dr. Babasaheb Ambedkar.

b) Discuss the thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar on reforming Hindu Religion.

Q3) **Attempt any one question of the following (300 words) :** **[15]**

a) Describe the importance of the values of Liberty and Equality in the Indian constitution as stated by Dr. Babasaheb Ambedkar.

b) Review Dr. Babasaheb Ambedkar's thoughts on State Socialism for the implementation of economic democracy.

Q4) **Attempt any one question of the following (300 words) :** **[15]**

a) Explain the importance of Dr. Babasaheb Ambedkar's thoughts on Social Justice in the Indian Constitution.

b) Comment on the contribution of Dr. Babasaheb Ambedkar in the fields of agriculture and industry in India.

P.T.O.

***Q5)* Attempt any two notes of the following :** **[10]**

a) John Dewey's influence on Dr. Babasaheb Ambedkar.

b) Annihilation of caste

c) Dr. Babasaheb Ambedkar's thoughts on Social Democracy.

d) Dr. Babasaheb Ambedkar's idea of an egalitarian society.

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

PD-2455

[6453]-524
M.A. (Part - I)
POLITICAL SCIENCE
POL - 562 - MJ : Political Thought of Dr. Babasaheb Ambedkar
(2023 Pattern) (CBCS) (Semester - II) (4 Credit)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] *[एकूण गुण : 70*

सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या जीवन कार्यातील विविध पैलूंवर निबंध लिहा.

ब) भारतीय समाजातील वर्ण आणि जातीव्यवस्थेसंबंधी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांवरील म. गौतम बुद्ध, संत कबीर व म. फुले यांचा प्रभाव स्पष्ट करा.

ब) हिंदू धर्म सुधारणा विषयी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची चर्चा करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भारतीय संविधानातील स्वातंत्र्य व समता या मूल्यांचे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी सांगितलेले महत्व वर्णन करा.

ब) आर्थिक लोकशाहीच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य – समाजवाद याविषयी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचा आढावा घ्या.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारतीय संविधानातील सामाजिक न्याय विषयक विचारांचे महत्व स्पष्ट करा.

ब) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारतातील कृषी आणि उद्योग क्षेत्रातील योगदान यावर भाष्य करा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) डॉ. बाबासाहेब अंबेडकरांवरील जॉन डयुई यांचा प्रभाव

ब) जातीप्रथा निर्मूल्न (जातिउच्छेदन)

क) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक लोकशाही विषयक विचार

ड) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची समताधिष्ठित समाज संकल्पना

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD-2456

[Total No. of Pages : 4

[6453]-525

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL - 563 - MJ : Indian Administration - Structure and Organization

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - II)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) **Answer any one of the following question (in 300 words) :** **[15]**

a) Review the functions of the prime minister.

b) Explain the administrative relationship between the center and the states.

Q2) **Answer any one of the following question (in 300 words) :** **[15]**

a) Evaluate the functioning of the council of ministers.

b) Explain the role of Lokayukta.

Q3) **Answer any one of the following question (in 300 words) :** **[15]**

a) Explain the role of state public service commission.

b) Explain the characteristics of India administration.

Q4) **Answer any one of the following question (in 300 words) :** **[15]**

a) Write information about British Indian administration.

b) Write information about civil service Reforms.

P.T.O.

Q5) **Write any two notes of the following :** **[10]**

a) Training of civil servants

b) Union public service commission

c) Central secretariat

d) Lok Pal

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

PD-2456

[6453]-525

M.A. (Part - I)

POLITICAL SCIENCE

POL - 563 - MJ : Indian Administration - Structure and Organization

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - II)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] *[एकूण गुण : 70*

सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) पंतप्रधानाच्या कार्याचा आढावा घ्या.

ब) केंद्र व राज्य यांच्यातील प्रशासकीय संबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) मंत्रिपरिषदेच्या कार्याचे मूल्यांकन करा.

ब) लोकायुक्ताची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) राज्य लोकसेवा आयोगाची भूमिका स्पष्ट करा.

ब) भारतीय प्रशासनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) ब्रिटीशकालीन भारतीय प्रशासना विषयी माहिती लिहा.

ब) नागरीसेवा सुधारणां विषयी माहिती लिहा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) नागरी सेवकाचे प्रशिक्षण

ब) केंद्रीय लोकसेवा आयोग

क) केंद्रीय सचिवालय

ड) लोकपाल

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD-2457

[Total No. of Pages : 4

[6453]-531

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL - 601 - MJ : Political Theory

(2023 Pattern) (Semester - III)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) **Attempt any one of the following question.** **[15]**

a) Discuss the meaning and importance of political theory.

b) Explain the meaning and types of liberty.

Q2) **Attempt any one of the following question.** **[15]**

a) 'Liberty and Equality are complementary to each other'. Discuss.

b) Explain the types of justice.

Q3) **Attempt any one of the following question.** **[15]**

a) What is authority? Explain the types of authority.

b) Discuss the importance of civil society.

Q4) **Attempt any one of the following question.** **[15]**

a) What is Power? Explain the types of power.

b) Explain John Rawl's theory of justice

Q5) **Attempt any two short nots :** **[10]**

a) Resurgence of political theory.

b) Social equality

c) Political obligation

d) Legitimacy

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

PD-2457

[6453]-531

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL - 601 - MJ : Political Theory

(2023 Pattern) (Semester - III)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] *[एकूण गुण : 70*

सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजकीय सिद्धांताचा अर्थ आणि महत्त्व यावर चर्चा करा.

ब) स्वातंत्र्याचा अर्थ आणि प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) 'स्वातंत्र्य आणि समता एकमेकास पुरक आहेत'. चर्चा करा.

ब) न्यायाचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) अधिसत्ता म्हणजे काय? त्याचे प्रकार स्पष्ट करा.

ब) नागरी समाजाचे महत्त्व यावर चर्चा करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) सत्ता म्हणजे काय? त्याचे प्रकार स्पष्ट करा.

ब) जॉन रॉल्सचा 'न्यायाचा सिद्धांत' स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) राजकीय सिद्धांताचे पुनरूत्थान

ब) सामाजिक समता

क) राजकीय उत्तरदायित्व

ड) अधिमान्यता

♦ ♦ ♦

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2458

[Total No. of Pages : 2

[6453]-532
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-602-MJ : Political Sociology
(2023 Pattern) (Semester - III)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) *All questions are compulsory.*
2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Answer any one of the following question. **[15]**

a) Define political sociology & discuss the factors led to its emergence.

b) Explain the dialectical materialism theory of Karl Marx.

Q2) Answer any one of the following question. **[15]**

a) What is the political culture? Explain the types of political culture.

b) Explain the meaning nature & causes of participation of political participation.

Q3) Answer any one of the following question. **[15]**

a) Write the scope of political sociology.

b) State the meaning & features of Behavioural approach.

Q4) Answer any one of the following question. **[15]**

a) Discuss on the political socialization in developing countries.

b) Explain the levels of political participation.

Q5) Answer any two of the following questions. **[10]**

a) Development of political sociology.

b) Features of system approach.

c) Nature of political culture.

d) Utility of political participation.

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2458

[6453]-532
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-602-MJ : Political Sociology
(2023 Pattern) (Semester - III)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजकीय समाजशास्त्राचा अर्थ सांगुन त्याच्या उदयास कारणीभूत असणाऱ्या घटकांची चर्चा करा.

ब) कार्ल मार्क्सचा द्वंद्वात्मक भौतिकवाद सिद्धान्त स्पष्ट करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजकीय संस्कृती म्हणजे काय? राजकीय संस्कृतीचे प्रकार स्पष्ट करा.

ब) राजकीय सहभागाचा अर्थ, स्वरूप व सहभागाची कारणे स्पष्ट करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजकीय समाजशास्त्राची व्याप्ती लिहा.

ब) वर्तनवादी दृष्टीकोनाचा अर्थ सांगुन त्याची वैशिष्ट्ये लिहा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) विकसनशील देशांमधील राजकीय सामाजिकीकरणावर चर्चा करा.

ब) राजकीय सहभागाच्या पातळ्या स्पष्ट करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. **[10]**

अ) राजकीय समाजशास्त्राचा विकास

ब) व्यवस्थावादी दृष्टीकोनाची वैशिष्टे

क) राजकीय संस्कृतीचे स्वरूप

ड) राजकीय सहभागाची उपयुक्तता

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

PD2459

[Total No. of Pages : 2

[6453]-533
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL - 603 MJ : Politics and Media
(2023 Credit Pattern) (Semester - III)

Time : 2 Hours] ***[Max. Marks : 35***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain the relationship between democracy and the Media.

b) Explain the role of the media in Electoral process.

Q2) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain theories related to media and politics.

b) Discuss the effects of political advertising on citizens.

Q3) Write any one short notes. **[5]**

a) Type of media.

b) Influence of Social Media on Politics.

ⓘⓘⓘⓘ

P.T.O.

Total No. of Questions : 3]

PD2459

[6453]-533

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL - 603 MJ : Politics and Media

(2023 Credit Pattern) (Semester - III)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 2 तास]* *[एकूण गुण : 35*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) लोकशाही आणि माध्यमे सहसंबंध स्पष्ट करा.

ब) निवडणूक प्रक्रियेतील माध्यमांची भुमीका स्पष्ट करा.

प्र.2) खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) माध्यमे आणि राजकारणाशी संबंधित सिध्दांत स्पष्ट करा.

ब) राजकीय जाहिरातींचा नागरीकांवरील परिणामांची चर्चा करा.

प्र.3) खालील पैकी कोणतीही एक टिप लिहा. **[5]**

अ) माध्यमांचे प्रकार सांगा.

ब) राजकारणावर सामाजिक माध्यमांचा प्रभाव.

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2460

[Total No. of Pages : 2

[6453]-534
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-610-MJ : Development Administration
(2023 Credit Pattern) (Semester - III) (4 Credits)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following (300 words) : **[15]**

a) Describe the features and importance of Development Administration.

b) Explain the meaning, nature and scope of Development Administration.

Q2) Attempt any one of the following (300 words) : **[15]**

a) Describe the meaning, nature and features of bureaucracy.

b) Describe how the role of bureaucracy in development is changing in modern times.

Q3) Attempt any one of the following (300 words) : **[15]**

a) Critically examine the role of Mohalla committees and Area Sabha in local governance.

b) Critically explain the concept of participatory budgeting and its effectiveness.

Q4) Attempt any one of the following (300 words) : **[15]**

a) Explain the impact of globalisation on Development Administration.

b) Critically describe how corruption affects development process.

Q5) Write short notes (Any two). **[10]**

a) Participatory budgeting

b) Public private partnership

c) Area Sabha & Local Governance

d) Globalization and Development Administration

☯☯☯☯

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2460

[6453]-534
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-610-MJ : Development Administration
(2023 Credit Pattern) (Semester - III) (4 Credits)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) विकास प्रशासनाची वैशिष्ट्ये आणि महत्त्व यांचे वर्णन करा.

ब) विकास प्रशासनाचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) नोकरशाहीचा अर्थ, स्वरूप, वैशिष्ट्ये यांचे वर्णन करा.

ब) आधुनिक काळातील विकासातील नोकरशाहीची भूमिका कशी बदलत आहे, याचे वर्णन करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) स्थानिक प्रशासनामध्ये मोहल्ला समिती आणि क्षेत्र सभा यांच्या भूमिकेचे टिकात्मक परीक्षण करा.

ब) सहभागी अर्थसंकल्प संकल्पना आणि तिची परिणामकारकता याचे टीकात्मक परीक्षण करा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) जागतिकीकरणाचा विकास प्रशासनावर होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

ब) विकास प्रक्रियांवर भ्रष्टाचार कसा परिणाम करतो याचे टिकात्मक परीक्षण करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) सहभागी अर्थसंकल्प

ब) सार्वजनिक – खाजगी भागीदारी

क) क्षेत्र सभा आणि स्थानिक प्रशासन

ड) जागतिकीकरण आणि विकास प्रशासन

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2461

[Total No. of Pages : 2

[6453]-535

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL-611-MJ : International Organizations

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - III)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) *All questions are compulsory.*
2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following questions : **[15]**

a) Explain the historical background of international organizations.

b) Explain the limitations of international organizations.

Q2) Attempt any one of the following questions : **[15]**

a) Describe the role of World Health Organization in maintaining public health.

b) Give information about International Atomic Energy Agency.

Q3) Attempt any one of the following questions : **[15]**

a) Explain the function of International Monetary Fund.

b) Explain the functions of World Bank.

Q4) Attempt any one of the following questions : **[15]**

a) Explain the role of India in SAARC organization.

b) Explain the objectives of a BRICS organization.

Q5) Attempt any Two of the following questions : **[10]**

a) Meaning of international organizations

b) India and UNESCO

c) Dunkel proposal

d) European Union

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2461

[6453]-535

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL-611-MJ : International Organizations

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - III)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) आंतरराष्ट्रीय संघटनांची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी स्पष्ट करा.

ब) आंतरराष्ट्रीय संघटनांच्या मर्यादा स्पष्ट करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) सार्वजनिक आरोग्य राखण्यात जागतिक आरोग्य संघटनेची भूमिका विशद करा.

ब) आंतराष्ट्रीय अणु ऊर्जा संस्थेबद्दल माहिती द्या.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीची कार्ये स्पष्ट करा.

ब) जागतिक बँकेची कार्ये स्पष्ट करा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) सार्क संघटनेत भारताची भूमिका विशद करा.

ब) ब्रिक्स संघटनेची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. **[10]**

अ) आंतरराष्ट्रीय संघटनांचा अर्थ

ब) भारत आणि युनेस्को

क) डंकेल प्रस्ताव

ड) युरोपीय समुदाय

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2462

[Total No. of Pages : 2

[6453]-536
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-612-MJ : Political Thought in Maharashtra
(2023 Pattern) (Semester - III)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Write the social reforms suggested by Maharshi Vitthal Ramji Shinde.

b) Explain the life and work of Mahatma Phule.

Q2) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Write in detail the Bhudan movement of Vinoba Bhave.

b) Explain V.D. Savarkar's Thoughts on Hindu nationalism.

Q3) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Explain the life and work of Vinayak Damodar Savarkar.

b) Write Mahatma Phule's thoughts on Sarvajanik Satya Dharma.

Q4) Attempt any one of the following question. (In 300 words) : **[15]**

a) Write the remedies suggested by Maharshi Vitthal Ramji Shinde for the removal of untouchability.

b) Explain the life and work of Vinoba Bhave.

Q5) Attempt any two of the following questions : **[10]**

a) Maharshi Shinde - Bahujan Politics

b) Economic Thoughts of Mahatma Phule

c) Scientific approach of Savarkar

d) Vinoba Bhave's Thoughts on Sarvodaya

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

PD2462

[6453]-536
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-612-MJ : Political Thought in Maharashtra
(2023 Pattern) (Semester - III)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : *3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी सुचवलेल्या सामाजिक सुधारणा लिहा.

ब) महात्मा फुले यांचे जीवन आणि कार्य स्पष्ट करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) विनोबा भावे यांची भूदान चळवळ सविस्तर लिहा.

ब) वि.दा. सावरकर यांचे हिंदू राष्ट्रवाद विषयक विचार स्पष्ट करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) विनायक दामोदार सावरकर यांचे जीवन आणि कार्य स्पष्ट करा.

ब) महात्मा फुले यांचे सार्वजनिक सत्य धर्म विषयीचे विचार लिहा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी अस्पृश्यता निवारण्यासाठी सुचवलेल्या उपाययोजना लिहा.

ब) विनोबा भावे यांचे जीवन व कार्य स्पष्ट करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) महर्षी शिंदे – बहुजन राजकारण

ब) महात्मा फुलेंचे आर्थिक विचार

क) सावरकरांचा वैज्ञानिक दृष्टिकोन

ड) विनोबा भावे यांचे सर्वोदय विषयक विचार

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2463

[Total No. of Pages : 2

[6453]-537
M.A. (Part - II)
POLITICAL SCIENCE
POL-613-MJ : State Politics in India (Optional)
(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - III) (4 Credits)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:
1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any one of the following in 300 words : **[15]**
a) Critically examine the changing nature of centre-state relations in India.
b) Discuss the politics of OBC's in Maharashtra.

Q2) Answer any one of the following in 300 words : **[15]**
a) Comment on the position of BJP vis-a-vis state politics in India.
b) Discuss the advantages of studying state politics.

Q3) Answer any one of the following in 300 words : **[15]**
a) Comment on the issue of communal politics in Punjab.
b) "Autonomy and Backwardness are the issues in the movement for formation of new states in India" Discuss.

Q4) Answer any one of the following in 300 words : **[15]**
a) Critically examine the role of left parties in Indian politics.
b) Changing nature of Dalit politics Discuss.

Q5) Answer any two of the following : **[10]**
a) Regional parties in India.
b) River waters disputes in India.
c) Liberalization of Indian Economy.
d) Ideology of DMK.

☯☯☯☯

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

PD2463

[6453]-537

M.A. (Part - II)

POLITICAL SCIENCE

POL-613-MJ : State Politics in India (Optional)

(2023 Pattern) (Credit System) (Semester - III) (4 Credits)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3* तास*]* *[*एकूण गुण *: 70*

सूचना :- *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.*1)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न 300 शब्दात सोडवा. **[15]**

अ) भारतातील केंद्र–राज्य संबंधाच्या बदलत्या स्वरूपाचे टिकात्मक परीक्षण करा.

ब) महाराष्ट्रातील ओ.बी.सी. च्या राजकारणावर चर्चा करा.

प्र.*2)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न 300 शब्दात सोडवा. **[15]**

अ) ‘‘भारतातील राज्यांच्या राजकारणात भाजपचे स्थान’’ यावर भाष्य करा.

ब) राज्यांच्या राजकारणाचा अभ्यास करण्याच्या फायद्यांची चर्चा करा.

प्र.*3)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न 300 शब्दात सोडवा. **[15]**

अ) पंजाब मधील जमातवादी राजकारणाच्या मुद्यावर भाष्य करा.

ब) ‘‘भारतात नवीन राज्य निर्मितीसाठी झालेल्या चळवळीत स्वायत्तता आणि मागासलेपणा हे दोन मुद्दे होते’’ चर्चा करा.

प्र.*4)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न 300 शब्दात सोडवा. **[15]**

अ) भारतीय राजकारणातील डाव्या पक्षाच्या भूमिकेचे टीकात्मक परीक्षण करा.

ब) दलित राजकारणाचे बदलते स्वरूप चर्चा करा.

प्र.*5)* खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) भारतातील प्रादेशिक पक्ष

ब) भारतातील पाणीवाटप वाद

क) भारतीय अर्थव्यवस्थेचे उदारीकरण

ड) द्र.मु.क. पक्षाची विचारप्रणाली

☯☯☯☯

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2464

[Total No. of Pages : 2

[6453]-538
M.A. (Part-II)
POLITICAL SCIENCE
POL-651-MJ : Political Process in India
(2023 Credit Pattern) (Semester - IV)

Time : 3Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Critically examine the 2014 Lok Sabha elections.

b) Analyze the impact of caste in Indian elections.

Q2) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Explain the Indian economic liberalization policy.

b) Explain the challenges facing national integration.

Q3) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Explain the challenges facing Indian elections.

b) Explain the structure of Indian democracy.

Q4) Attempt any one of the following questions. (In 300 words) **[15]**

a) Explain the Centre-State relations.

b) Explain socialism and planned economy.

Q5) Attempt any two of the following questions. **[10]**

a) Agrarian crisis

b) Elections and political parties

c) Federalism

d) Inequality and poverty

❋ ❋ ❋

Total No. of Questions : 5]

PD2464

[6453]-538
M.A. (Part-II)
POLITICAL SCIENCE
POL-651-MJ : Political Process in India
(2023 Credit Pattern) (Semester - IV)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :– 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) 2014 लोकसभा निवडणुकांचे टीकात्मक परीक्षण करा.

ब) भारतीय निवडणुकांमधील जातींचा प्रभाव विश्लेषण करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भारतीय आर्थिक उदारीकरण धोरण स्पष्ट करा.

ब) राष्ट्रीय एकात्मता समोरील आव्हाने स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) भारतीय निवडणुकांसमोरील आव्हाने स्पष्ट करा.

ब) भारतीय लोकशाहीची रचना स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) केंद्र–राज्य संबंध स्पष्ट करा.

ब) समाजवाद आणि नियोजित अर्थव्यवस्था स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. **[10]**

अ) कृषी संकट

ब) निवडणुका आणि राजकीय पक्ष

क) संघराज्य

ड) असमानता आणि गरीबी

* * *

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. : [ ]

PD2465

[Total No. of Pages : 4

[6453]-539

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 652 MJ : Public Policy in India

(2023 Pattern) (Semester-IV)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Answer any one of the following questions (in 300 words) **[15]**

a) Explain the importance of public policy

b) Explain the role of the legislature in public policy making.

Q2) Answer any one of the following questions (in 300 words) **[15]**

a) Explain the importance of public policy from a socialist perspective.

b) Discuss the national agriculture policy 2007.

Q3) Answer any one of the following questions (in 300 words) **[15]**

a) Explain the challenges ahead of public policy making.

b) Discuss the health policy 2017.

Q4) Answer any one of the following questions (in 300 words) **[15]**

a) Explain the role of the media in public policy making.

b) What is participatory perspective? Explain the characteristic of participatory perspective to public policy making.

Q5) Answer any Two notes of the following. **[10]**

a) Neo liberal perspective

b) Characteristics of an effective strategy

c) Non political factors in public policy

d) Education policy (RTE)

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2465

[6453]-539

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 652 MJ : Public Policy in India

(2023 Pattern) (Semester-IV)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरणाचे महत्त्व विशद करा.

ब) सार्वजनिक धोरण निर्मितीतील कायदेमंडळाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) समाजवादी दृष्टीकोणातून सार्वजनिक धोरणाचे महत्त्व विशद करा.

ब) राष्ट्रीय कृषी धोरण 2007 चर्चा करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरण निर्मितीपूढील आव्हाने स्पष्ट करा.

ब) राष्ट्रीय आरोग्य धोरण 2017 चर्चा करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दात) **[15]**

अ) सार्वजनिक धोरण निर्मितीमध्ये प्रसारमाध्यमांची भूमिका विशद करा.

ब) सहभागात्मक दृष्टीकोन म्हणजे काय? धोरण निर्मितीच्या सहभागात्मक दृष्टीकोणाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. **[10]**

अ) नवउदारमतवादी दृष्टीकोन

ब) प्रभावी धोरणाची वैशिष्ट्ये

क) धोरण निर्मितीतील अराजकीय घटक

ड) शिक्षणाचा अधिकार (RTE)

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2466

[Total No. of Pages : 4

[6453]-540

S.Y.M.A.

POLITICAL SCIENCE

POL 660 MJ : Twentieth Century Political Theory

(2023 Pattern) (Semester - IV)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following (300 words) **[15]**

a) Evaluate Rawl's idea of political liberalism.

b) Explain Antonio Gramsci's concept of civil society and its significance.

Q2) Attempt any one of the following (300 words) **[15]**

a) Explain Frantz Fanon's views on colonialism.

b) Explain Jurgen Habermas's concept of the public sphere.

Q3) Attempt any one of the following (300 words) **[15]**

a) Explain John Rawl's theory of justice.

b) Discuss the meaning of "hegemony" in Gramsci's political thought.

Q4) Attempt any one of the following (300 words) **[15]**

a) Discuss Fanon's concept of "Blackness".

b) Discuss Habermas's concept of cosmopolitanism.

P.T.O.

Q5) Write any Two Short notes. **[10]**

a) War of position

b) Veil of Ignorance

c) Discourse Ethics

d) Violence in Anti-colonial struggle

ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2466

[6453]-540

S.Y.M.A.

POLITICAL SCIENCE

POL 660 MJ : Twentieth Century Political Theory

(2023 Pattern) (Semester - IV)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3* तास] *[*एकूण गुण *: 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

3) संदर्भासाठी इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) जॉन रॉल्स यांच्या राजकीय उदारमतवाद विषयी विचारांचे मूल्यमापन करा.

ब) अँटोनिओ ग्रामशी यांची ‘नागरी समाज’ ही संकल्पना व तिचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) फ्राट्झ फॅनॉन यांचे वसाहतवाद विषयी विचार स्पष्ट करा.

ब) युर्गेन हाबर्मास यांची ‘सार्वजनिक क्षेत्र’ संकल्पना स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) जॉन रॉल्स यांचा न्यायसिद्धांत स्पष्ट करा.

ब) अँटोनिओ ग्रामशी यांच्या राजकीय विचारांमध्ये ‘वर्चस्व / धुरिणत्व’ या संकल्पनेची चर्चा करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) फ्रांट्झ फॅनॉन यांच्या ‘कृष्णवर्णीय अस्मिता’ या संकल्पनेची चर्चा करा.

ब) हाबर्मास यांच्या ‘विश्वबंधुत्व’ या संकल्पनेची चर्चा करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. **[10]**

अ) स्थान युद्ध

ब) अज्ञानाचा पडदा

क) संवादात्मक नीतिशास्त्र

ड) वसाहतवाद विरोधी संघर्षातील हिंसा

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2467

[Total No. of Pages : 4

[6453]-541

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL-661-MJ : Politics of South Asia (Pakistan, Bangladesh and Sri Lanka)

(2023 Pattern) (Semester-IV) (Credit System)

Time : 3 Hours] *[Max. Marks : 70*

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***

2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following question. (in 300 words) **[15]**

a) How has South Asia developed as a region of cooperation? Discuss.

b) Discuss the geopolitical importance of South Asia in global politics.

Q2) Attempt any one of the following question. (in 300 words) **[15]**

a) Explain the difficulties and current status of Pakistan's democratic process.

b) Discuss the causes and consequences of political instability in Bangladesh.

Q3) Attempt any one of the following question. (in 300 words) **[15]**

a) Evaluate the causes and consequences of ethnic conflict between the Sinhalese and Tamils in Sri Lanka.

b) Examine the role of ethnic and religious groups in shaping political and social structures in South Asia.

Q4) Attempt any one of the following question. (in 300 words) **[15]**

a) Take a look at the nuclear weapons program in South Asia.

b) Evaluate the impact of cross-border terrorism on regional stability in South Asia.

P.T.O.

Q5) Attempt any Two short notes from the following questions. **[10]**

a) The role of the military in South Asia

b) Terrorism

c) Madrasa education in Pakistan and its impact

d) SAARC and regional cooperation

ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2467

[6453]-541

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL-661-MJ : Politics of South Asia (Pakistan, Bangladesh and Sri Lanka)

(2023 Pattern) (Semester-IV) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास] [एकूण गुण : 70

सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) दक्षिण आशिया एक सहकार्याचा प्रदेश म्हणून विकसित झाला आहे. यावर चर्चा करा.

ब) जागतिक राजकारणात दक्षिण आशियाच्या भू-राजकीय महत्त्वावर चर्चा करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) पाकिस्तानच्या लोकशाही प्रक्रियेतील अडचणी आणि सध्याची स्थिती स्पष्ट करा.

ब) बांगलादेशमधील राजकीय अस्थिरतेची कारणे आणि परिणाम यावर चर्चा करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) श्रीलंकेत सिंहली आणि तमिळ समुदायांमधील वांशिक संघर्षाची कारणे आणि परिणामांचे मूल्यमापन करा.

ब) दक्षिण आशियातील राजकीय आणि सामाजिक संरचना घडविण्यात वांशिक आणि धार्मिक गटांची भूमिका तपासा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) दक्षिण आशियातील अण्वस्त्र कार्यक्रमाचा आढावा घ्या.

ब) दक्षिण आशियातील प्रादेशिक स्थिरतेवर सीमापार दहशतवादाच्या प्रभावाचे मूल्यांकन करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. **[10]**

अ) दक्षिण आशियातील लष्कराची भूमिका

ब) दहशतवाद

क) पाकिस्तानमधील मदरसा शिक्षण आणि त्याचा परिणाम

ड) सार्क (SAARC) आणि प्रादेशिक सहकार्य

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. : [ ]

PD2468

[Total No. of Pages : 4

[6453]-542

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 662 MJ : Election Study

(2023 Credit Pattern) (Semester-IV) (Major Elective Course)

(NEP-2020)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one question of the following (in 300 words) **[15]**

a) Write an essay on importance of Elections.

b) Explain the electoral reforms in India based on the following points:

i) Dinesh Goswami

ii) T. N. Seshan

iii) M. S. Gill

Q2) Attempt any one question of the following (in 300 words) **[15]**

a) Explain the sources of electoral data.

b) Discuss the issues in India's election funding system.

Q3) Attempt any one question of the following (in 300 words) **[15]**

a) Write the conditions for free and fair election in India.

b) Write in details on representation and Adult Suffrage.

Q4) Attempt any one question of the following (in 300 words) **[15]**

a) Explain the features of 2014 elections.

b) Explain the meaning of election survey and its types.

P.T.O.

Q5) Write any two notes from the following. **[10]**

a) General Elections.

b) Election reforms - NOTA.

c) Opinion Polls

d) Gender identity and elections.

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

PD2468

[6453]-542

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 662 MJ : Election Study

(2023 Credit Pattern) (Semester-IV) (Major Elective Course)

(NEP-2020)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) निवडणूकांचे महत्त्व यावर निबंध लिहा.

ब) खालील मुद्यांवर आधारित भारतातील निवडणूक सुधारणा स्पष्ट करा.

i) दिनेश गोस्वामी

ii) टी.एन.सेशन

iii) एम.एस.गिल

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) निवडणूक डेटा स्त्रोत स्पष्ट करा.

ब) भारताच्या निवडणूक निधी प्रणालीतील मुद्यांवर चर्चा करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) भारतातील मुक्त आणि निष्पक्ष निवडणूकी साठीच्या अटी लिहा.

ब) प्रतिनिधित्व आणि प्रौढ मताधिकार यावर तपशीलवार लिहा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. (300 शब्दांत) **[15]**

अ) 2014 च्या निवडणूकीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) निवडणूक सर्वेक्षणाचा अर्थ आणि त्याचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. **[10]**

अ) सार्वत्रिक निवडणूका

ब) निवडणूक सुधारणा – नोटा

क) ओपिनियन पोल – मतदानपूर्व जनमत चाचणी कौल

ड) लिंगभाव ओळख आणि निवडणूका

ⓘⓘⓘⓘ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PD2469

[Total No. of Pages : 4

[6453]-543

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 663 MJ : Indian Political Thinkers

(2023 Pattern) (Semester - IV) (Credit System)

Time : 3 Hours] ***[Max. Marks : 70***

Instructions to the candidates:

1) ***All questions are compulsory.***
2) ***Figures to the right indicate full marks.***

Q1) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain the social thoughts of Raja Ram Mohan Roy.

b) Explain the radical humanism of Manvendra Nath Roy.

Q2) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain the cultural Nationalism of Lokamany Tilak.

b) Analyze the thoughts of Gandhi's on 'Satyagraha'.

Q3) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain the Lokamany Tilak's views on social reforms.

b) Explain the M.N. Roy's views on co-operative and planned economy.

Q4) Attempt any one of the following. **[15]**

a) Explain the political thought's of Raja Ram Mohan Roy.

b) Analyze Gandhi's thought's on trouth and non-violence.

Q5) Write any two short notes. **[10]**

a) Synthesis of culture.

b) M.N. Roy's organized Democracy.

c) Gandhi's 'Swaraj' concept.

d) Chatursutri

Total No. of Questions : 5]

PD2469

[6453]-543

M.A. - II

POLITICAL SCIENCE

POL 663 MJ : Indian Political Thinkers

(2023 Pattern) (Semester - IV) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ *: 3 तास]* *[एकूण गुण : 70*

सूचना :– *1)* सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजाराम मोहन रॉय यांचे सामाजिक विचार स्पष्ट करा.

ब) मानवेंद्र नाथ रॉय यांचे मुलगामी मानवतावादा संबंधी विचार स्पष्ट करा.

प्र.2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) लोकमान्य टिळक यांचे सांस्कृतीक राष्ट्रवादाचे विचार स्पष्ट करा.

ब) मा.गांधी यांच्या सत्यागृहा संबंधी विचारांचे विश्लेषण करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) लोकमान्य टिळकांचे सामाजिक सुधारणे संबंधी विचार स्पष्ट करा.

ब) एम.एन.रॉय यांचे सहकारी व नियोजित अर्थव्यवस्था संकल्पना स्पष्ट करा.

प्र.4) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[15]**

अ) राजाराम मोहन रॉय यांचे राजकीय विचार स्पष्ट करा.

ब) मा.गांधी यांचे सत्य व अहिंसे संबंधी विचारांचे विश्लेषण करा.

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. **[10]**

अ) सांस्कृतीचे संश्लेषण

ब) एम.एन.रॉय यांची संघठीत लोकशाही

क) मा.गांधी यांची 'स्वराज' संकल्पना

ड) चतु : सुत्री

ⓘⓘⓘⓘ